

BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 25 ENDEKSİNDEKİ ŞİRKETLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNA YAKLAŞIMLARI

Çiğdem GÜRİSOY¹, Pınar ÖZUYAR²

Öz

Son dönemlerde önemi gittikçe artan sürdürülebilirlik kavramı artık şirketlerin yıllık raporlarında yer bulmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (SKA) yayınlamasının ardından raporlar verilen amaçlar doğrultusunda revize edilmeye başlanmıştır. Şirketler iş planlarını SKA gözeterek oluşturduklarında kavrama mesafeli şirketlere göre finansal performansları, toplumsal faydaya katkıları ve çevre hassasiyetleri üst düzeyde olmuştur. Çalışmanın amacı; Borsa İstanbul'da yeni bir finansal araç olarak oluşturulmuş BIST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi'nde yer alan şirketlerin finans, topluma katkı ve çevre konusundaki davranışlarını irdelemektir. Bu amaçla, listedeki şirketlerin GRI dahil sürdürülebilirlik raporları, şirket internet sayfaları ve BM Küresel İlkeler Anlaşması'nı kabul durumları gibi kamuya açık beyanlarından yola çıkılmıştır. İş süreçlerini ve bilgi paylaşımlarını SKA ile entegre eden şirketlerin daha şeffaf, hesap verilebilir ve güvenilir olma yolunda çaba gösterdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BIST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi, Raporlama, BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Döngüsel Ekonomi

JEL Kodları: Q01, Q56, O16, P48

BIST SUSTAINABILITY 25 INDEX COMPANIES' APPROACHES TO SUSTAINABILITY

Abstract

The concept of sustainability, becoming more significant in the recent years, has been increasingly included in the annual reports of companies. Following the United Nations 2030 Sustainable Development Goals (UNSDGs), these reports started to change in line with the stated goals. When companies create their business plans considering these, compared to companies that are distant from the concept, their financial performance, contribution to social benefit and environmental sensitivity are at a higher level. The main theme of the study is; to analyse the behavior of companies listed in the BIST Sustainability 25 index, which was created as a new financial instrument in the Stock Exchange, regarding finance, contribution to society and the environment. For this purpose, the public statements of the companies on the list, such as their sustainability reports including GRI, company websites and their acceptance status of UN Global Compact, were taken as basis. It has been determined that companies that integrate their business processes and information sharing with SDGs are aiming to be more transparent, accountable and reliable.

Keywords: BIST Sustainability 25 Index, Reporting, UN 2030 Sustainable Development Goals, Circular Economy

JEL Codes: Q01, Q56, O16, P48

¹ Doç. Dr., İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, cgursoy@istinye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9292-1963>

² Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, pınar.ozuyar@bau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2505-2216>

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramının gündelik hayata geç fakat hızlı girişinin ardında, sadece çevrenin kirlenmesi değil, son yıllarda özellikle doğal kaynakların tükenmeye başlamasının farkındalığı ile oluşan panik dürtüsü yatmaktadır. Kaynak azalması, karbon salınımı ve doğanın kirlenmesi bugünün konusu değildir. Sanayi Devrimi ile başlayan II. Dünya Savaşı'ndan sonra artarak devam eden dünya kaynaklarının hiç tükenmeyecekmiş gibi bilinçsizce kullanımından dolayı başta iklim krizi ve kıtlık olmak üzere yeryüzünü tehdit eden pek çok olumsuz etken oluşmuştur (Hughes, 2019, s.162-163). 21. yüzyılın başına gelindiğinde tehditler, kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülke ayrımı yapmadan tüm ülkeleri etkisi altına almaya devam etmektedir. Her ne kadar dünya kaynaklarını bitiren ve faydalanan günümüzün kalkınmış ülkeleri olsa da tehditlerle savaşmak tüm dünyanın meselesi haline gelmiştir. Sorunların tehlike çanları çalmaya başlamadan önce fark edilmesine rağmen neden göz ardı edildiği meselenin bir diğer tartışma konusudur. Tam da bu süreçte sürdürülebilirlik başlıklı uygulama ve projeler, kaynaklarını tükettiğimiz ve kıtlıkla savaşan dünya ile yüzleştiğimiz günlerde ortaya konmaya başlanmıştır. Kaynak kıtlığı denildiğinde akla ilk gelen üretim ve tüketim davranışları olduğu için ekonomi ön plana çıkmaktadır (Hahnel, 2014, s. 14-20). Kıt kaynakları verimli kullanabilmek de dahil olmak üzere birçok küresel sorun ile ilgili ortak amaçları ortaya koyan Birleşmiş Milletlerin (BM) 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) da yine ekonomik öğelerin sürdürülebilirlik ile ilgili küresel ilerlemede vazgeçilmezliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir (Borsa İstanbul [BIST], 2020, s. 10-23). Konunun çevre koruması, toplumsal gelişim ve ekonomik kalkınma boyutları üç alanın ortak birleşim kümesi ve ikişerli birleşim kümeleri şeklinde incelendiğinde hem BM kalkınma amaçlarının hem de sürdürülebilirlik ilkelerinin pek çok başlığı ele alınmış olmaktadır (Heybet ve Duran, 2023, s. 25-27.).

Ekonomi büyüme ve kalkınma üzerinden açıklandığında büyüme, ülkelerin bir yıl içinde ürettikleri mal ve hizmetlerin parasal karşılığıdır. Kısaca sayısal bir veridir ve ülkelerin finansal bilgilerinin de bulunduğu Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'yı belirtir. Kalkınma ise büyümeden elde edilen gelirin nasıl bölüştürüleceği ile ilgilidir. Diğer bir deyişle sosyal refah meselesi olarak siyasetle iç içedir. Bir ülkenin kalkınmasından bahsedilecek ise ülkenin demografik yapısı, kaynak kullanımı, sağlık, eğitim, barınma, ulaşım-haberleşme ve alt yapı imkanları ile teknoloji düzeyi ve kapsayıcı kurumları birlikte değerlendirilmelidir. İşte 17 başlıktan oluşan BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, kalkınma başlıklarının detaylandırılması ile oluşturulmuştur.

Bu kapsamda sürdürülebilirlik ekonominin mal-hizmet ve finansal piyasalarının tamamı ile ilgilidir. BM 2030 hedeflerindeki başlıklardan birçoğu gibi sorumlu üretim ve tüketim konusunda yapılacak çalışmalarda sürdürülebilir finansal kaynaklara ihtiyaç vardır. Son yıllarda gelişen finansal teknolojiler

(FinTech) SKA erişebilmede aktif rol üstlenmişlerdir. FinTech sayesinde getirilen eşitlikçi yaklaşımın küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) piyasalara erişimini kolaylaştıracağı belirtilmektedir. Ayrıca gönüllülük faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilen sosyal ve çevresel konularda bağış ve yardımlar FinTech sayesinde çok daha rahat gerçekleştirilmektedir. Finansal araçlar içinde eşitlikçi yaklaşımı benimseyen yeşil tahviller, sosyal ve sürdürülebilir tahviller piyasaya sürülmüştür (Canikli, 2023, s. 19). İlk sıralardaki araçlar arasında Ödemeler, Bankacılık Teknolojileri ve Blok zinciri/Kripto gelmektedir. İlâveten Sabancı Holding'in raporlarında yazan sürdürülebilir sendikasyon kredileriyle finansman kaynaklarının çeşitlendirmesi gibi farklı finansal araçlar da bulunmaktadır.

Konunun gündemdeki yeri finans piyasasında da karşılık bularak borsada 4.11.2014'te "BIST Sürdürülebilirlik Endeksi" (XUSRD) ve 21.11.2022'de "BIST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi" (XSD25) hesaplanmaya başlamıştır (BIST, 2024, Şubat). Finansal araç olarak sürdürülebilirliğin borsada yer almasıyla üç alanda karşılıklı etki yaratılmıştır. Öncelikle büyük ölçekli kurumsal şirketlerin konuya dikkati çekilerek performans değerlendirmesini yapabilecekleri ortam sağlanmıştır. Sonrasında sürdürülebilirlik endeksleri sayesinde borsa yatırım araçları çeşitlendirilerek piyasaya yeni ürünler çıkarılmıştır. Son etki ise borsa yatırımcılarına şirket seçiminde kurumsal sosyal sorumluluklarının bilincinde güvenilir, şeffaf ve hesap verebilen şirketlere yatırım yapma imkânı tanınmıştır.

Konunun güncelliği, önemi ve yeni bir endeks çıkması çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ana etkenlerdir. Ayrıca, XSD25'in hesaplanmaya başlamasından bugüne kadar geçen 1,5 yıllık sürede endeks verilerini toplu şekilde kullanan bir çalışmanın tespit edilememiş olması çalışma zeminini hazırlayan bir diğer unsurdur. Diğer bir motivasyon kaynağı ise XUSRD ve XSD25 endeksi raporlamalarında, BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve döngüsel ekonominin birlikte ele alınarak şirketler özelinde detaylı incelendiği bir başka çalışma bulunmamasıdır. Bu kapsamda çalışma, performans değerlendirmelerini tamamlamış, kurumsal sosyal sorumluluklarının bilincinde, güvenilir ve hesap verebilir XSD25 endeksine girmiş şirketlerin beyanları ve raporlarının SKA ve döngüsel ekonomi amaçları ile ne kadar entegre olduklarını araştırarak alandaki boşluğu doldurmuştur.

İlgili literatüre bakıldığında; BIST Pay Endekslerindeki araştırmaların çoğunluğu BIST Gösterge Endekslerinde yer alan şirketlerin kurumsal sosyal sorumluk, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik raporları üzerinden gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. XUSRD endeksinde ise daha ziyade kurumsal sosyal sorumluk ve finansal risk alanları ele alınmıştır. Alanı inceleyen lisansüstü tezlerin 2020'den sonra arttığı, makalelerin ise 2010'ların sonundan itibaren yoğunlaşmaya başladığı sürdürülebilirlik endeksi çalışmalarının 2023 ve 2024'ün ilk çeyreğinde ivmelendiği görülmektedir. 2024'te yayınlanan XSD25 endeksi ile yapılan ilk ve tek çalışmada, otomotiv şirketlerinin sürdürülebilirlik raporlarında yer alan

bilgilerin GRI 300’de yer alan çevresel performans göstergelerine uyumu araştırılmıştır. Neticede, otomotiv şirketlerinin çevre ve iklim değişikliği konusuna duyarlı oldukları anlaşılmıştır. Bu kapsamda su ve atık yönetimi ile enerji tüketimi konularında yeterli düzeyde açıklama yaptıkları, çevre uyumu, biyoçeşitlilik ve tedarikçilerin çevreye karşı tutumları hakkında yeteri kadar açıklama yapmadıkları tespit edilmiştir (Kayacan ve Gökçen, 2024, s.77).

BIST Gösterge Endekslerine yoğunlaşan araştırmalardan bir diğerinde endekse dahil olan metal ana sanayi, petrol, plastik, kimya, deri, tekstil, madencilik, orman, kâğıt ve basım sektörlerindeki toplam 27 şirketin 2021 sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonominin yeri incelenmiştir (Güngör, 2023, s. 43). Üç ana başlıkta incelenen raporlarda 1- İşletmelerin döngüsel ekonomiyi açıklama düzeylerine, 2- Sürdürülebilirlikle döngüsel ekonomi arasındaki ilişkiye, 3-Gerçekleştirilen döngüsel ekonomi uygulamalarına bakılarak işletmelerin yaklaşık yarısında belirtilen hususların dikkate alındığı tespit edilmiştir. Bu sonuç işletmelerin döngüsel ekonomi kavramını sürdürülebilirlik gündemlerine entegre etmeye başladıklarını göstermektedir. BIST Gösterge Endekslerinden BIST 100 Endeksi’nde kurumsal sürdürülebilirlik performanslarının incelendiği bir başka çalışmada, kriz dönemlerinde finans sektörü dışında yer alan şirketlerin finansal performansları incelenmiştir. 2014-2021 arasında şirketlerin borsa kapanış fiyatları ve yıl sonu mali tablo verileri kullanılarak Kovid-19 kriz döneminde kurumsal sürdürülebilirlik performansı yüksek olan şirketlerin toplam risklerinin kurumsal sürdürülebilirlik performansı düşük olan şirketlere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Bayındır ve Aksoy, 2024, s. 453).

XUSRD kullanılarak yapılan sınırlı sayıda çalışmalardan birinde; 2018 Kasım– Ekim 2019 arasında şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri endekste yer alan 71 şirket verisi kullanılarak incelenmiştir. Bu kapsamda endekse girmiş şirketlerin eğitim, çevre, kültürel ve sosyal faaliyetlere odaklandığı tespit edilmiştir (Aytar, 2019, s. 328). Ayrıca, konunun, enerji ve toplum sağlığı boyutunun eksik kaldığına vurgu yapılmıştır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi hakkındaki bir diğer çalışmada 2023 yılında endekste mali sektör kuruluşları dışında yer alan 62 şirketin finansal performansları ve sürdürülebilirlik notları arasındaki ilişki analiz edilmiş ve negatif ilişki bulunmuştur. (Bumin ve Ertuğrul, 2024, s. 57). Bu kapsamda çevre konusunda yapılan yatırımların şirket maliyetlerini artırarak hisse senedi getirisi üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu belirtilmiştir.

BIST Gösterge Endeksleri ile XUSRD endeksinin bir arada incelendiği doktora tezinde BIST Gösterge Endeksi’nde şirketlerin kurumsal ve entegre raporlarındaki nitelikli açıklamaların bu şirketlerin hisse oynaklığına etkisi araştırılmıştır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi’nin oynaklığı BIST 50, BIST 100 ve BIST TÜM endekslerinin oynaklığı ile karşılaştırılmıştır (Güngör, 2020, s. 5). Neticede, diğer endekslere

nazaran yatırımcısına daha nitelikli bilgi sunan raporları paylaşan XUSRD Endeksi'ne dahil olan şirketlerin hisse senedi getiri oynaklıklarının, içeriğinde nitelikli bilginin daha az olduğu tespit edilmiş raporların bulunduğu şirketlere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu durumun pay piyasasının büyüklüğü ve derinliğinin gelişmiş ülkelere göre düşük ve kâr amaçlı hızlı alım satımlar yapılan Borsa İstanbul'a özgü olduğunun altı çizilerek endeksteki oynaklığın fazla olması bilinenin aksine endeksi oluşturan şirketlere olan güvenden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Kuruluşların Sürdürülebilirlik Durumlarının Analizi ve Beyanı İçin Farklı Yaklaşımlar

Kuruluşların sürdürülebilirlik tanımında, çevresel, sosyal ve yönetim alt başlıklarını içeren küresel boyutta Environmental, Social, Governance (ESG)/ Çevresel Sosyal Yönetişim Sistemi'nde (ÇSY), gerek kapsam gerekse kapsamın beyanı için farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunların en çok rastlanan şekli, kuruluşların doğrudan beyanlarıdır. Bu beyanlar, web sayfalarından, kendi belirledikleri içeriklerle raporlamalara kadar farklılıklar gösterebilir (Beyazyol ve Ataman, 2023, s. 110). Eğer aşağıda bahsedilen herhangi bir beyan yöntemini takip etmiyorsa, bu raporlamalardaki bilgilerin doğruluğu ve geçerliliği ve bilgiyi nasıl ifade edecekleri, kuruluşların kendi kararlarına bırakılmıştır.

Kuruluşların sürdürülebilirlik çalışmalarının beyanı buldukları ülkelere ve sektörlerle bağlı olmak üzere, zorunlu ya da gönüllü olarak farklı yöntemlerle ifade edilmektedir. Zorunlu yöntemler öncelikle tabii oldukları mevzuatken, gönüllü beyanlar kuruluş yetkililerinin beyanlarından, kuruluş politikaları ya da edinilen sertifikalara kadar farklılık gösterebilir. Gönüllü faaliyetler zaman içinde değişen mevzuat ile zorunlu hale de gelebilir. Bunun Türkiye'deki örneklerinden biri, Sermaye Piyasası Kurulu'nun hazırladığı ve uygulamaya aldığı SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporlaması olabilir. SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporu, A. Genel (A1 - Strateji, politika ve hedefler, A2 - Uygulama/İzleme, A3 – Raporlama, A4 – Doğrulama, B. Çevre (Çevresel İlkeler), C. Sosyal (C.1. İnsan hakları ve çalışan hakları, C.2. Paydaşlar, uluslararası standartlar ve inisiyatifler), D. Kurumsal Yönetim (Kurumsal yönetim ilkeleri) başlıkları aracılığı ile halka açık ortaklıkların çevresel, sosyal, kurumsal yönetim çalışmalarını açıklamaları konusundaki temel ilkeleri kapsar (Güngör, 2020, s. 72-73).

Geçen zaman içinde ÇSY üst başlığına toplanan bu performans beyan ya da raporlama yöntemleri aslında 1990'lardan beri kuruluşların gündeminde yer almıştır. Kimi kuruluşlar bunu Kurumsal Sosyal Sorumluluk özelinde, daha çok topluma yaptıkları katkı açısından anlatmaya başladılarsa da sürdürülebilirlik hakkındaki performansın raporlaması yine de önemlidir. Bu kapsamda raporların belirli standartlara uygun ve benzer başlıklar halinde düzenlenmesi, şirketlerin hem kendi performanslarını değerlendirmek hem de diğer şirketler ile karşılaştırma açısından oldukça değerlidir. Raporlarda geçmiş

dönemin muhasebesinin yanı sıra gelecekteki belirsizliklere karşı risk yönetiminin önemine de vurgu yapılır. Kısa ve uzun vadede geleceği öngörebilme becerisini sağlayan risk yönetimi, finansal ve kurumsal yönetimle birlikte değerlendirilir. Finansal bilgilere çevresel ve sosyal yönetim gibi finansal olmayan bilgilerin raporları da katıldığında sürdürülebilirlik için gerekli olan ESG/ÇSY kriterlerine ulaşılır (Çil Koçyiğit, Derya Başkan ve Temelli, 2023, s. ÖS82). Bu üç başlık şirketlerin vizyon ve misyonları ile de uyumlu olmak zorundadır.

Bu süreçte öne çıkan ve uluslararası bilinirliği olan kuruluşlardan biri Küresel Raporlama Girişimi ya da kısaca GRI'dır. GRI, 1997'den beri raporlama açısından küresel standartlar belirlemiş bağımsız bir kuruluştur. Dünyada en çok kullanılan raporlama standardı GRI standartları; şirketlerin büyüklük ve sektör ayrımı yapmadan tümünün üretim aşaması ve sonrasında ekonomi, çevre ve sosyal alan üzerindeki etkilerini görebilmeleri ve raporlama yapmalarını sağlar. Bu sayede şirketler çevre, sosyal ve yönetim konularını temel alarak çalışmalarını değerlendirme imkânı bulabilirler. Şirketler için önemli olan bahsi geçen 3 başlık çerçevesinde iç ve dış paydaşların beklentilerini nasıl karşılayacaklarına karar vermeleridir. Bir yandan şirketin çıkar ve beklentileri gözetilirken diğer yandan medya, müşteriler, çalışanlar, yöneticiler, sektördeki diğer şirketler gibi paydaşların çıkarları da gözetilmeyi ve sürdürülebilir kılınmayı beklemektedir (Heybet ve Duran, 2023, 24.). Bu tür belirli standartlara uygun düzenlenen raporlamalar şeffaf olmayı, güvenilirliği ve hesap verilebilirliği sağladığı için paydaşlarla iletişim açısından da değerlidir. Raporlamada belirli kriterler gözetilse de kalitenin artırılması; şeffaf, dürüst ve zamanında verilen şirket beyanları ile mümkündür. Bu beyanlar halka açık olarak devamlı şekilde yenilenir. Raporlama yapan şirketler de belli bir takvim olmadan her veri girişinde raporlarını sürekli olarak günceller. Doğal olarak şirket sürdürülebilirlik raporları da devamlı güncellenmelidir. XSD25'te yer alan şirketlerin her sene yeni rapor yayınladıkları tespit edilmiştir. GRI, ülkelerin mevzuatlarının parçası olamamakla beraber, uluslararası itibar anlamında bugüne kadar kullanılagelmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde ÇSY mevzuatının gelişmesiyle beraber GRI'nın etkisinin azalması beklenmektedir.

Gönüllülük esasına dayanan farklı yöntemlerin bazıları uluslararası itibar anlamında geçerlidir. Bunların en önemli örneği standartlardır. Standartların küresel geçerliliği sorgulandığında Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO)'nun sürdürülebilirliğin kapsamında yer alan birçok başlık hakkında standartlarının olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, 2018'de geçiş yapılan ISO14001 serisi Çevre Yönetim Sistemleri üst başlığında, çevresel performansın izlenmesi ve bunun iyileştirilmesi ve hatta raporlanması için yöntemleri belirler (Türk Standartları Enstitüsü, [TSE], 2024). ISO'nun farklı standartları kurumsal itibarın yanı sıra kimi zaman ihaleler gibi özellikle uluslararası iş birliklerinde temel bir doküman olarak

benimsenmiştir. Bu anlamda GRI'nın sahip olduğu itibarın yanında mevzuata daha yakın olarak biraz daha zorlayıcı bir yeri vardır.

Bununla beraber, içinde bulunulan dönemde, bu performans raporlamasının belki de ilk defa mevzuata detaylı olarak dahil olması konusunda önemli adımlar kaydedilmiştir. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı içinde var olan raporlama gereklilikleri detaylandırılmış ve değişen mevzuatla beraber kapsamı arttırılmıştır. Buna paralel olarak Türkiye'de de daha önce bahsedilen SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi Raporlaması'nın yanında doğrudan ilgili mevzuatlarda çalışmalar devam etmektedir (Türk Standartları Enstitüsü [TSE], 2024).

Yaklaşık 35 yıldan beri dünyanın gündeminde olan ve küresel bir uzlaşmaya henüz varılamayan sürdürülebilirlik performansının değerlendirilmesi ve bunun raporlanması aslında çok kolay olmamakla birlikte çok da önemlidir. Küresel bir ÇSY anlayışı olsa da bunun yöntem ve göstergelerini belirlemek zordur. Kuruluşların büyüklükleri, buldukları sektörler, tedarik zincirlerinin etkisi, çalıştıkları coğrafyalar gibi birçok etken bu durumu zorlaştırmaktadır. Birçok raporlama yöntemi olmasına rağmen, bu çeşitlilik, konunun dünya genelinde genellikle mevzuatla değil de gönüllü yapılmasına neden olmuştur.

Gönüllü ve zorunlu beyanlar anlatılırken bahsedilmesi gereken önemli bir beyan yöntemi de endekslerdir. Sürdürülebilirlik performansı ile ilgili endeksler çok sayıdadır ve bunların ne yazık ki pek azı ulusal ya da uluslararası mevzuata dahildir. Endekslerin kabul görülebilmesi açısından, ölçüm şekli ve yönteminin şeffaf ve detaylı olması gereklidir. Bahsi geçen endekslere örnek olarak, bu çalışmanın konusu olan Borsa İstanbul (BIST) Sürdürülebilirlik Endeksi verilebilir.

Son olarak, bu çalışmada da konu olan beyan yöntemlerinden biri de prensiplerdir. Prensipler ya da ilkeler, belirli bir konuda başka bir kurum tarafından ortaya konmuş prensiplerin, uygulayıcı kuruluş tarafından benimsenerek buna göre hareket edildiğinin raporlamalarla beyanıdır. Bu raporlar yine çoğu zaman periyodik hazırlanmaktadır. Prensipler ya da ilkeler özellikle küresel açıdan ve diğer kuruluşlar tarafından da kabul gördüğünde önemli hale gelmektedir. Bunların belki de en çok bilineni Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact)'dır. 2000 yılında başlayan ve insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarında 10 temel ilkesi bulunan Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi gereğince imzacı kuruluşlar belirli aralıklarla bu konudaki çabalarını ifade eden raporlarını genele açık şekilde paylaşmak durumundadırlar (Zenginkuzucu, 2019, s. 184). Tıpkı başka beyan yöntemlerinde olduğu gibi, burada da belirli bir süre bu paylaşımı yapmayan ya da yapamayan kuruluşlar listeden çıkarılmaktadırlar.

YÖNTEM

Son yıllarda FinTechlerin de giderek gelişmesiyle daha rahat erişilebilir hale gelen finansal yatırım mecraları arasında sürdürülebilirlik endekslerine olan ilgi artmaktadır. 2018’de 50 şirket olan Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi’nde, 30.07.2021 itibariyle 65, 3.04.2023’te 56, 17.02.2024’te ise 73 şirket bulunmaktadır. Endekse olan yoğun ilgi sebebiyle 21 Kasım 2022’den itibaren BIST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde bulunan şirketlerin içinde kurumsal sürdürülebilirliği daha güçlü, büyük, işlem hacmi ve piyasa değeri en yüksek 25 şirket seçilmiş ve “BIST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi” olarak ayrı bir endeks hayata geçirilmiştir. Bu yeni endeks aynı zamanda yatırımcılar için farklı bir finansal araç çeşitlendirmesi anlamına gelmektedir. İlk yıllarda Kasım-Ekim arasında yılda tek endeks dönemi varken günümüzde üçer aylık 4 endeks dönemi bulunmaktadır. Dönem başında şirketlerdeki değişim, A-Endeksten çıkarılanlar B- Endekse girenler ve girmesi muhtemel olanlar C- Yedek paylar şeklinde ilan edilerek devamlı güncellenmektedir. Son güncelleme makalenin ele alındığı 01/01/2024-31/03/2024 dönemi değişiklikleridir (BIST 2024, Ocak). Dikkat çekilmesi gereken bir husus XSD25’e girebilmek için öncelikle şirketlerin XUSDR Endeksi’ne girmiş olmaları gereğidir. XUSDR içinden ise genel sürdürülebilirlik notu 70 veya üzerinde, her bir ana başlık notu 60 veya üzerinde, kategori notlarından en az 8’i 50 veya üzerinde olan şirketlerin payları arasından işlem hacmi ve piyasa değeri en yüksek 25 pay seçilerek XSD25 belirlenmektedir. Dahası endeksteeki şirketlerden istenilen sürdürülebilirlik raporlarının belirli kriterler altında yapılabilmesi için ve farklı raporlama şablonlarının karışıklığı yüzünden yukarıda bahsedilen GRI (Global Reporting Initiative) standartlarına uymaları da istenir. Hâlihazırdaki değerlendirmelerde Çevre (kaynak kullanımı, emisyonlar, yenilikçilik), Sosyal (işgücü, insan hakları, toplum, ürün sorumluluğu), Yönetişim (yönetim, hissedarların kurumsal sosyal sorumluluk stratejisi) kullanılmaktadır. Buna ek olarak dönem içinde bu başlıklarda oluşan ve şirket beyanlarına uyumsuz olan konuların değerlendirilmesinde ayrıca özellikle medya araçları gibi kamuya açık bilgiler kullanılmaktadır.

XSD25 şirketlerinin standartlara uygunluğu yılda dört kez denetlendiği için değerlendirmeler de sürekli yapılmakta ve listelerde değişimler olmaktadır. Zorunlu ve sürekli denetlemelerin endekslere girebilmek için uğraşan şirketler için önemli açılımlar yarattığının altı çizilmelidir. Bu kapsamda şirketler bir yandan fırsatlara ve risklere karşı eylem planı geliştirme olanaklarını genişletmekte diğer yandan rekabet avantajını sağlayabilmek için kurumlarını daha aktif hale getirecek yollar aramaktadırlar. Raporların kamuya açık olması büyük şirketlerin yanı sıra KOBİ’ler için de yol gösterici olmaktadır.

Çalışmada, belirlenen kriterlere uyum sağlayıp 01/01/2024-31/03/2024 döneminde XSD25’e giren şirketlerin, ÇSY performanslarının yanı sıra özellikle topluma katkı unsurunu içeren BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde gösterdikleri faaliyetlerin de anlaşılması hedeflenmektedir.

Böylece, XSD25'teki şirketlerin iklim eylemi, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, yoksulluk, temiz su ve sıhhi koşullar, eşitsizliklerin azaltılması gibi toplam 17 SKA'na verdikleri önem ve bu kapsamda sergiledikleri performansları da değerlendirilmiştir.

Daha kapsamlı bir ifadeyle çalışmanın amacı; XSD25 şirketlerinin ÇSY performans ve raporlama yaklaşımlarının, önceki bölümde anlatılan GRI, BM Küresel İlkeler Sözleşmesi ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları beyanlarından da destek alınarak değerlendirilmesidir. Böylece sürdürülebilirlik konusunda bir iddia ortaya koyan listedeki şirketlerin, bu çabalarında kullandıkları beyan yaklaşımları anlaşılmasına çalışılmıştır.

İçerik analizi kullanılan çalışma, topluma açık şekilde beyan edilen veriler üzerinden yapılmış ve ek olarak şirketlerle ikili görüşme yapılmamıştır. Raporların belirlenen kavramlar üzerinden incelemesi ile XSD25 şirketlerinin ortak, benzer ve farklı yönlerine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda şirketlerin sürdürülebilirlik raporları, GRI katılımları UN Global Compact anlaşmasını imzalama durumları Tablo 1'de işaretlenmiştir. Diğer yandan Sürdürülebilirlik Raporlarının Entegre Raporlama prensiplerine uygunluğu ve döngüsel ekonomi uygulamalarının raporlara yansımaları kontrol edilmiştir. Bahsi geçen başlıkların alt kırılımları oluşturularak hangi ortak kavramlar üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca şirketlerin raporlar dışındaki sürdürülebilirlik çalışmalarını yayınladıkları web sayfaları incelenmiştir.

Araştırma aşağıdaki başlıklar üzerinden yürütülmüştür.

- Şirket adı ve sektörü
- Borsaya girdiği yıl
- BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ne girdiği yıl
- Yıllık Rapor içinde bir sürdürülebilirlik bölümü var mı?
- Tek Başına Sürdürülebilirlik Raporu var mı?
- Sürdürülebilirlik Raporu Entegre Raporlama prensipleri ile mi hazırlanmış?
- BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) imzacısı mı?
- Küresel Raporlama Girişimi (GRI) raporlaması yapmakta mı?
- Web sitesinde sürdürülebilirlik bilgisi var mı?
- Sürdürülebilirlik konusunda özel web sayfası bulunmakta mı?
- Sürdürülebilirlik çalışmaları çerçevesinde kullanılan kavram ve ilgili uygulamaları nelerdir?
- Döngüsel ekonomi çerçevesinde kullanılan kavramlar ve ilgili uygulamaları nelerdir?

Analiz için oluşturulan sorular çerçevesinde şirketlerin sektörel hizmetleri, borsaya girdikleri yıl ve sürdürülebilirlik endeksine girdikleri yıllar belirlenmiştir. Yıllık raporlarda sürdürülebilirlik bölümü ve ayrıca tek başına sürdürülebilirlik raporlarının varlığı sorgulanmıştır. Dahası, sadece ekonomik büyüme değil bununla beraber sürdürülebilirlik ve finans arasındaki bağlantıyı ve sürdürülebilirliğin değer

yaratmadaki katkıları ile uzun vadeli stratejiyle nasıl bütünleştiği net olarak ifade edilmeyi amaçlayan ‘entegre rapor’ usulünde olup olmadığına bakılmıştır.

İlaveten, sürdürülebilirlikle ilgili raporların alt kırılımlarına inilerek; Topluma katkı, Sosyal anlamda kurum içi çalışan hakları-Etik değerler-Çalışan çeşitliliği (yaş-eğitim-cinsiyet) hakkındaki çalışmaları araştırılmıştır. Sonrasında; Çevre başlığında gerçekleşen atık, kaynak ve sayısal hedefler belirlenerek 1- İddası güçlü hedefler, 2-Yüzde hedefleri ve 3- Birim hedefleri olarak incelenmiştir. Bunu desteklemek amacı ile, endekse giren şirketlerin web sitelerinde sürdürülebilirlik çalışmalarının görünürlüğü ve sürdürülebilirlik ile ilgili ayrı bir web sitesinin varlığı sorgulanmıştır. Raporlarda ve web sitelerinde konuyla ilgili olarak kullanılan kavramlar tespit edilirken aynı zamanda sürdürülebilirlikle ayrılmaz bir bütün olan dögüsel ekonomi çalışmalarına da yer verilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1 inceleme dönemindeki şirketlerin sektörleri, borsaya girdikleri yıl, sürdürülebilirlik ve entegre raporların varlığı, GRI ve BM Küresel İlkeler Anlaşmasındaki imzalarının durumunu göstermektedir. XSD25’te yer alan en eski şirketler; 1986’da borsanın kurulmasıyla birlikte borsaya girmiş olan Arçelik, Çimsa, Ereğli Demir Çelik, Ford Otosan, İş Bankası C, Koç Holding ve Şişe Cam olmuştur. En yeni şirket ise 2018’de borsaya giren Enerjisa Enerji’dir. Sürdürülebilirlik konusuna ciddi manada eğilen ve entegre raporlarının da olduğu tespit edilmiş olan şirketler görüldüğü üzere daha ziyade 1985-2000 arasında kurulmuş olan köklü şirketlerdir.

Kuruluş raporlarının hazırlanmasında konu hakkında çalışacak ekibin oluşturulması, iç ve dış paydaşların belirlenmesi gibi bazı adımlara özellikle dikkat edilmelidir. Kapsam belirleme aşamasında; sürdürülebilirlik raporunun kapsamı diğer bir deyişle şirketin faaliyetleri, ilgilendiği konular ve faaliyet gösterilecek bölgeler ele alınırken hazırlık aşamasında paydaş beklentilerinin de masaya yatırıldığı tespit edilmiştir. Veri toplama ve değerlendirme aşamasında ise şirketin sosyal, çevresel ve ekonomik performansı ölçülebilir ve analiz edilebilir veriler haline getirilir. Şirketlerin misyon ve vizyonu doğrultusunda anlaşılır bir dille hazırlanan raporlar, herkesin erişimine açık olacak şekilde yayınlanmaktadır. Bazı şirketler bağımsız denetleme şirketlerine başvurarak raporlarının uygunluk ve doğruluğunu onaylatırlar. Rapor bittiğinde ise gelecek dönem raporlarının geliştirilmesi için paydaşlardan geri bildirim alınır. Bu sayede şirketler kendilerini geliştirerek yeniliklere ayak uydurma kapasitelerini artırırlar. Daha rekabetçi, daha tanınır ve risklere karşı daha dayanıklı olurlar. Süreç içinde şirketlerin güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkardıkları analizler raporlarda yer almaktadır. Raporlar sayesinde paydaşlarla ilişkilerini güçlendiren şirketler sürdürülebilirlik performansı hakkında şeffaf bir şekilde bilgi paylaşımı yapmış olurlar. Bu sayede

iletişim kanalları açık tutularak iş birlikleri güçlendirilir. Yatırımcılar için yol gösterici olan kurumsal rapor içerikleri; finansal, çevre, kurumsal yönetim, entelektüel sermaye, risk ve sürdürülebilirlik başlıklarında çeşitlendirilmiştir (Güngör, 2020, s. viii-ix).

Tablo 1: 2024 ilk çeyreğinde XSD25’de yer alan şirketler, sektörleri, rapor durumları, GRI katılımı, BM Küresel İlkeler Anlaşması’nı kabul beyanı (1.01.2024-31.03.2024)

Şirket Adı	Sektör	Borsaya Girilen Yıl	Sürdürülebilirlik Raporu	Entegre Rapor	GRI	BM Küresel İlkeler A.
Akbank	Bankacılık	1990	+	+	+	+
Arcelik	Üretim ve Teknoloji	1986	+			+
BİMAS	Perakende Ticaret Mağazaları	2005	+		+	+
ÇİMSA	Çimento, Sanayi ve Ticaret	1986	+	+	+	+
Doğan Holding	Şirketler Grubu	1993	+		+	+
Doğuş Otomotiv	Otomotiv Servis ve Ticaret	2004	+	+	+	+
Enerjisa Enerji	Enerji Üretim	2018	+		+	+
Enka İnşaat	İnşaat ve Sanayi	2002	+		+	
Ereğli Demirçelik	Çelik Sanayi	1986	+	+	+	+
Ford Otosan	Otomotiv Sanayi	1986	+		+	+
Garanti Bankası	Bankacılık	1990	+	+	+	+
İş Bankası C	Bankacılık	1986	+	+	+	+
Koç Holding	Şirketler Grubu	1986	+		+	+
Migros Market	Perakende Ticaret Mağazaları	1991	+	+	+	+
Pegasus	Havacılık	2013	+			+

Petkim	Petrokimya Sanayi	1990	+	+	+	+
Sabancı Holding	Şirketler Grubu	1997	+		+	+
Şişecam	Şişe ve Cam Fabrikaları	1986	+		+	+
Tav Havalimanları	Havalimanı İşletmeciliği	2007	+		+	+
Tofas Oto. Fab.	Otomotiv	1991	+		+	+
Turkcell	İletişim Hizmetleri	2000	+	+	+	+
THY	Havacılık	1990	+		+	
Türk Traktör	Otomotiv	2004	+			+
Vestel	Elektronik	1990	+	+	+	+
Yapı Kredi Bankası	Bankacılık	1987	+	+	+	+

Kaynak: Kamuyu Aydınlatma Platformu (2024)

Öte yandan entegre raporlama düşünüldüğünde, bu kavramın daha yakın zamanda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Finans ve sürdürülebilirliği aynı anda kullanan bir raporlama şekli olan entegre raporlama özellikle bankaların hem sürdürülebilirliğinde hem de daha tutarlı ve uzun vadeli planları için finans kısmında oldukça değerlidir (Ak, 2022, s. 76-78). İlâveten bankacılık sektörünün reklam ve pazarlama çalışmaları çerçevesinde web sitelerinde kolay erişime sahip bir entegre raporlamanın paydaşlar üzerindeki etkisi olumlu olabilir. İncelenen dönemde entegre olan 11 şirket raporunun yaklaşık 1/3 ü bankacılık sektöründedir. Akbank, İş Bankası, Garanti Bankası ve Yapı Kredi Bankası XSDR25'te yer alan entegre rapor yayınlayan bankalardır. Entegre rapor yayınlayan diğer yedi şirket ise Çimsa, Doğuş Otomotiv, Ereğli Demir Çelik, Petkim, Migros, Vestel ve Turkcell'dir. Burada, endekse girememiş fakat entegre faaliyet raporu yayınlamış farklı sektörlerde pek çok şirketin varlığı da vurgulanmalıdır (Entegre Raporlama Türkiye, 2023). Bu noktada entegre raporlamanın ilerleyen dönemde ÇSY alt başlıklarının netleşmesiyle daha önemli ve kapsamlı hale geleceği ve bir noktada ÇSY Performans ve raporlama sistemiyle birleşeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 1'den de görüleceği gibi temel şart olan sürdürülebilirlik raporu beklenileceği üzere tüm endeks kuruluşlarında vardır. BM Küresel İlkeler Anlaşması ise THY ve Enka İnşaat dışındakiler tarafından

imzalanmıştır. Bir kez daha BM Küresel İlkeler Anlaşması ve GRI Raporlaması doğrudan bu girişimlerin ana web sayfasında bulunan veri tabanlarından alındığına vurgu yapılmalıdır. İmzalama sürecinin ücretsiz olduğu ve sadece belli aralıklarla konu hakkındaki çabayı gösteren kuruluşun kendi istediği içerik ve şablonda bir raporun kabul edilebilmesi bir beyan yöntemi açısından şaşırtıcıdır. Bunun olası sebeplerinden biri aslında yönetim stratejisinin adımları belirlenirken sürdürülebilirlik alanlarının öncelikli hale getirilmemesidir. GRI raporlaması da benzer şekilde tüm (eksik olanlar Pegasus ve Türk Traktör) kuruluşlarca yerine getirilmemiştir.

Beyanlar Döngüsel Ekonomi Açısından İncelendiğinde Öne Çıkan Yaklaşımlar

Sürdürülebilirlik çalışmalarında basamak olan döngüsel ekonomi; kıt kaynakları verimli kullanarak olayın ekonomik yönüne, geri dönüşüm ve yeniden kullanım ile çevresel alana, farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetleri ile de toplumsal alana katkı sağlamaktadır. Şirket raporlarında geçen döngüsel ekonomi kavramlarına bakıldığında çoğunluğu raporlarında döngüsel ekonominin prensiplerine uygun hareket ettiklerini belirtmektedirler. Tekrar kullanma, geri dönüştürme, atık yönetimi sıklıkla kullanılan kavramların başında gelmektedir (Özuyar ve Gürsoy, 2022, s. 319-325).

Döngüsel ekonomiye katkı sağlayan şirket örneklerinden yola çıkılarak yapılan değerlendirmede dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta; entegre rapor hazırlayan şirketlerin döngüsel ekonomiye daha geniş yer vermesidir. Ayrıca, Pegasus, Koç Holding ve Doğu Otomotiv'in faaliyet raporlarında döngüsel ekonomi kavramı bulunmamakla birlikte Pegasus ve Koç Holding'in entegre raporları da yoktur.

THY'nin raporunda konuya değinmediği sadece bir yerde uçak içi malzemelerin geri dönüşümlü olması gereğinden bahsedilirken döngüsel ekonomi kavramının geçtiği tespit edilmiştir. TAV'ın raporunda ise döngüsel ekonominin, yerinde kaynak üretiminin ve süreç sadeleştirilmenin teşvik edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu sayede geri kazanma, tekrar kullanma ve geri dönüştürme ile kaynakların verimli kullanılmasından bahsedilmiştir. Her iki şirketin de entegre raporu bulunmamaktadır.

Entegre raporu olmayan bir diğer şirket Şişecam raporunda “gezegeni koru” başlığının altında döngüsel ekonomi yerine döngüsel üretim alt başlığını vermiştir. 2021'deki biyoteknoloji alanındaki ilk yatırımları olan Basalia Bio-Döngü Teknolojisi ile endüstriyel ve evsel atıklar yok edilerek su ve değerli elementler geri kazanılarak döngüsel ekonomiye katkı verildiği belirtilmektedir. Cam ambalajlarda cam kırıkları kullanımının %35'ler seviyesine çekilmesi, ambalaj atıklarında %50 tasarruf sağlanması hedeflerden bazılarıdır (Şişecam, 2023).

Entegre raporu bulunan Doğu Otomotiv 2022 yılında ele aldığı kilit hedeflerden biri dögüsel ekonomi ve atık yönetimidir. Şirket; dögüsel ekonomi sayesinde ürünlerin yaşam dögüsünü uzatmak, geri dönüşümlü ve yenilikçi ambalajlama yöntemlerini hem kendi bünyesinde hem de tedarik zincirindeki ürünler bazında yerleştirmek için çaba sarf etmektedir. Dahası dögüsel ekonomi ilkelerini benimsemenin Avrupa'ya çevresel ve sosyal fayda sağlamakla kalmayacağı aynı zamanda 2030'a kadar 18 trilyon dolarlık ekonomik fayda sağlayacağı öngörülmektedir (Doğu Otomotiv 2022).

Yine entegre raporu olan bir başka şirket; Ereğli Demir Çelik'e göre dögüsel ekonomi, iklim değişikliği ile mücadelede kullanılan araçlardan biridir. Dünyanın en çok geri dönüştürülen malzemelerinden biri olan çelik ürünü özelliğini kaybetmeden mümkün mertebe dögüde kalabilmesi için devamlı geliştirilmektedir. Bu kapsamda hammaddenin verimli kullanılması ve oluşan yan ürünlerin değerlendirilmesi söz konusudur. İsdemir'de, yüksek fırın cürufunun tamamının çimento tesislerine satılması, çelikhane cürufunun ise karayollarında kullanılmasıyla dögüsel ekonomiye katkıda bulunmaktadır (Erdemir, 2021).

Sabancı Holding entegre rapor sunmasa da dögüsel ekonomiye yer veren şirketlerden biridir. Sürdürülebilirlik trendler başlığında; iklim acil durumu ve dögüsel ekonomi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, küresel nüfus artışı ve eşitsizlikler, teknolojik dönüşüm ve dijitalleşme olmak üzere dört ana trend bulunmaktadır. Sonrasında trendlere ilişkin güncel gelişmeler ve Sabancı grubunun bunlara cevapları kaydedilmiştir. İklim acil durumu ve dögüsel ekonomi temasında güncel gelişmeler; biyoçeşitlilik, net sıfır emisyon taahhütleri, AB Yeşil mutabakatı ve Türkiye'nin Paris Anlaşmasını onaylaması olarak sıralanmıştır. Sabancı grubunun bunlara cevabı ise yeşil tahvil ihracı ve sürdürülebilir sendikasyon kredileriyle finansman kaynaklarını çeşitlendirmek, 2050'de net sıfır emisyon hedefi koymak, yeni yatırımlarda %100 yenilenebilir enerjiye geçmek gibi hedeflerle vermiştir (Sabancı Holding, 2022).

BİMAS raporunda dögüsel ekonomi kavramı şirketin öncelikli alanları arasında yer almaktadır. Ambalaj atıklarının dögüsel ekonomi kapsamında azaltılması, gıda atıklarının en aza indirilmesi planlanmaktadır. Gıda sektöründe kullanılan tüm plastik ambalajların %27'sinin yeniden kullanılabilir, geri dönüştürülebilir halde olduğu belirtilmiştir. 2025'e kadar 750 ton plastik atık ve 820 ton kâğıt atık azaltımı ile ambalajlarda 480 ton geri dönüştürülmüş plastik kullanmayı hedeflemişlerdir (BİM, 2022)

Kuruluşların BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını Esas Alan Çalışmaları

Doğal kaynakların risk altında olduğunun fark edilmesiyle birlikte 2000'lerin başlarında BM Binyıl Kalkınma hedefleri kapsamında yoksulluk, eğitim, çevre, çocuk ölüm oranı, hastalıklarla mücadele, anne sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve kalkınmaya yönelik küresel iş birliğinin geliştirilmesi konuları öncelikli

alanlar olarak belirlenmiştir. 2015 yılını hedefleyen bu çalışmalar sürerken 2012'de Rio de Janeiro'da toplanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda Binyıl hedeflerinin kapsama alanı genişletilerek Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları başlıklandırılmıştır. Bir evrensel çağrı niteliği taşıyan amaçlar 2016'da yürürlüğe girmiştir. BM üye 193 ülkenin 2030'da belirtilen amaçlara ulaşılması beklenmektedir. Detaylı bakıldığında bu çağrının doğayı koruma amacı ile birlikte açıktan eğitime, eşitsizliklerden su sorununu içine alan 17 amacı bulunmaktadır. Her ne kadar farklı 17 başlık belirlense de kapsayıcı bir bakışla tamamının birbiri ile ilişkili olduğu fark etmek hiç de zor değildir. Tablo 2, T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı Raporu'ndan özetlenmiştir.

Tablo 2: SKA ve ulaşma yöntemleri

SIRA	SKA	YÖNTEM
1	Yoksulluğa Son	Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek
2	Açlığa Son	Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek
3	Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak
4	Nitelikli Eğitim	Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek
5	Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek
6	Temiz Su ve Sanitasyon	Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak
7	Erişilebilir ve Temiz Enerji	Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak
8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek
9	Sanayi Yenilikçilik ve Alt yapı	Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek
10	Eşitsizliklerin Azaltılması	Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak
11	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak
12	Sorumlu Üretim ve Tüketim	Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak
13	İklim Eylemi	İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek

14	Sudaki Yaşam	Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak
15	Karasal Yaşam	Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek.
16	Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalet erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak
17	Amaçlar İçin Ortaklıklar	Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak.

Kaynak: TCSBB, 2021

BM çağrısı ve 2030'dan sonraki yaptırımlar şirketlerin yanı sıra devletlerin de sürdürülebilirlik konusunu gündemlerinin ilk sıralarına taşımalarını sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı da konuya ilişkin çalışmalarda bulunarak 2019'da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri başlığında 2020-2025 arasında gerçekleştireceği revizyonları 2019 verileri üzerinden tanımlamıştır. Her ne kadar zaman aralığı 2020-2025 olarak verilse de raporda 2030 yılı hedefleri de yer almaktadır.

BM çağrısı kapsamında Türkiye'deki büyük şirketler her alandaki üretim süreçlerini gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. XSD25'teki şirketler raporlarında SKA üzerinden kendilerini ifade etme yoluna gitmişlerse de ayrıca sektörlerinden kaynaklı öncelikli hedefleri bulunmaktadır. Garanti Bankası öncelikli konularını belirlerken şirketin faaliyetlerinin çevre ve insanlar üzerindeki etkileri ile sosyal ve çevre konularındaki etkilerini beş ana başlıkta ele almıştır. İklim değişikliği, kapsayıcı büyüme, sermaye yeterliliği ve finansal performans, finansal sağlık ve danışmanlık ana başlıkları getirdikleri fırsatlar ve riskler göz önüne alınarak alt başlıklarla detaylandırılmıştır. Her bir alt başlık SKA tamamı ile ilişkilendirilerek 70 hedefe katkıda bulunulmuştur. Bu kapsamda en fazla adı geçen amaçlar nitelikli eğitim, cinsiyet eşitliği, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, iklim eylemidir.

Endekste ki köklü şirketler SKA belirlenmeden evvel de bu amaçları karşılayan uygulamalarda bulunmuşlardır. Bu şirketlerden biri olan İş Bankası raporlarında eğitim alanındaki projelerde; 1971'den bu yana Altın Gençler ödülleri, 2005 yılında başlatılan ilk ve ortaokullarda satranç sınıfları açılması projesi, 81 ilden 81 öğrenci projesi gibi nitelikli eğitim, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, eşitsizliklerin azaltılması amaçlarına yönelik çalışmalar yürütülmektedir (Türkiye İş Bankası, 2021). Ele alınan öncelikli

alanlarda yukarıdaki başlıklara ek olarak erişilebilir temiz enerji, sanayi yenilikçilik ve alt yapı, iklim eylemi dikkat çekmektedir.

Bazı şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında SKA uygun olarak yapacakları çalışmaları gerçekleştirdikleri görülmüştür. Perakende sektöründe faaliyet gösteren BİMAS'in 2022 raporunda sektörünü ve şirket misyonlarını birebir ilgilendiren yoksulluğa son, cinsiyet eşitliği, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, barış adalet ve güçlü kurumlar, amaçlar için ortaklıklar başlıklarını seçerek bunların alt kısımlarında ne gibi düzenlemeler yapacaklarını açıkça yazmıştır. Diğer şirketlerde olduğu gibi bazı başlıklar birden fazla kısımlı kapsamaktadır (BİM, 2022).

Endekste enerji şirketlerinden biri olan Enerjisa'da ÇSY çalışmaları 2019'da başlamış ve aynı yıl XUSRD endeksine girmiştir. Düşük karbonlu, yeşil ve daha temiz enerji üretim ve dağıtımını hedefleyen şirketin sürdürülebilirlik çalışmalarındaki etki alanları; etik odaklı iş modeli, toplum için etki ve gezegen için etki olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır. Bahsi geçen etkilerin yönetimi çerçevesinde öncelikli konular seçilerek her biri SKA ile ilişkilendirilmiştir. Açlığa son, yoksulluğa son ve sağlıklı ve kaliteli yaşam başlıklarının dışındaki tüm başlıklar şirketin belirlediği etki alanları içine dahil edilmiştir (Enerjisa, 2022).

Şişecam 2013'ten beri sürdürülebilirlik raporu hazırlamaktadır. Şirket, gezegeni koru, toplumu güçlendir, yaşamı dönüştür başlıklarına şeffaf paylaşım ve etkin yönetim yaklaşımıyla sürdürülebilirlik çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Yönetim, iç ve dış paydaşlarına anket yoluyla önceliklendirme analizi yaparak sürdürülebilirlik önceliklerini belirlemiştir. İklim değişikliği, su kullanımı ve döngüsel üretim ilk üç sırada yer almaktadır. SKA ile ilişkilendirildiğinde açlığa son, yoksulluğa son, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış adalet ve güçlü kurumlar başlıkları yoktur. Şişecam'ın güçlü kurumlar ile ilgili 16 numaralı başlık ile ilişkilendirilmemiş olması dikkat çekicidir (Şişecam, 2023).

Doğuş Otomotiv sürdürülebilirlik kapsamında önceliği elektrikli araçlara vererek iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir finansman kapsamında 8,7 milyon euro elektrikli araç finansman kredisi kullandığını beyan etmiştir (Doğuş Otomotiv, 2022). Faaliyetleri SKA ile ilişkilendirildiğinde açlığa son, temiz su ve sanitasyon ile sudaki yaşam dışındakilerle bağlantı kurulmuştur. Diğer şirketlerde olduğu gibi iklim eylemi, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, karasal yaşam gibi 14 başlık birden fazla öncelikli alan ile ilişkilendirilmiştir. Şirketin öncelikli alanları sürdürülebilirlik raporunun ekonomi-sosyal ve çevre başlıklarından hareketle dağıtılmıştır. Ekonomi başlığında operasyonel sürdürülebilirlik, pazardaki varlık ve risk yönetimi olurken sosyal alandan toplumsal katılım, çalışanlar ve

iş ortamı, insan hakları ve etik olarak sıralanmıştır. Çevre başlığında ise çevresel yönetim tek olarak ele alınmıştır. Bu alt başlıkların aşağı doğru kırılımları da mevcuttur.

Sabancı Holding 2022 raporunda, sürdürülebilir bir yaşam ve kapsamlı müşteri deneyimi için inovasyon, vizyon ve misyonlar kapsamında belirlenen aşağıdaki dört başlık bulunmaktadır (Sabancı Holding, 2023).

- 1- İklim acil durumuna uygun üretim modelleri planı; sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, temiz enerji ve sürdürülebilir şehirler amaçlarından yola çıkmıştır.
- 2- İnsan ve toplum odaklı pozitif etkiyi artırmak; nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, eşitsizliklerin azaltılması ve hedefler için ortaklık başlıklarına vurgu yapılmıştır.
- 3- Sürdürülebilir iş modelini teşvik etmek; sanayi yenilikçilik ve alt yapı, sorumlu üretim ve tüketim ile iklim eylemi beraber ele alınmıştır.
- 4- İnsan kaynağı; nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, eşitsizliklerin azaltılması konuları bulunmaktadır.

Dört ana temaya bakıldığında nitelikli eğitim, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi amaçların farklı başlıklarda yer aldığı görülmektedir. Bu örnek içerik 17 amacın çevresel, sosyal ve ekonomik boyutu olduğu ve bunların birbiri ile kesişme kümeleri olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 3, XSD25 şirketlerinin SKA ile sürdürülebilirlik raporlarını nasıl ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Tablo direkt olarak raporlarda geçen SKA logolarının incelenmesiyle oluşturulmuştur. Tabloya yatay eksenle bakıldığında ilk dikkati çeken Migros ve Garanti Bankası'nın raporlarını tüm SKA ile ilişkilendirmesidir. İkinci sırada 15 başlıkla Türk Hava Yolları yer almıştır. SKA ile 6 başlıkta en az ilişki kuran İş Bankası C'dir. Ardından 8'er amaç ile Petkim ve Ereğli Demir Çelik gelmektedir.

Tablo 3: XSD25'teki Şirketlerin SKA ile ilgili beyan edilmiş çalışmaları

Şirket	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Akbank																	
Arçelik																	
Bimas																	
Çimsa																	
Doğan Holding																	
Doğuş Otomotiv																	

Enerjisa																				
Enka İnşaat																				
Erdemir																				
Ford Otosan																				
Garanti Bankası																				
İş Bankası C																				
Koç Holding																				
Migros																				
Pegasus																				
Petkim																				
Sabancı Holding																				
Şişecam																				
Tav Havalimanları																				
Tofas Oto.Fab.																				
Turkcell																				
Türk Hava Yolları																				
Türk Traktör																				
Vestel																				
Yapı Kredi Bankası																				

Kaynak: Şirket Sürdürülebilirlik Raporları

Dikey ekseninde bakıldığında; açlığa son ve yoksulluğa son sütunlarındaki boşluk dikkat çekicidir. Yoksulluğa son 5, Açlığa son ise 4 şirket tarafından ele alınmıştır. Hemen ardından sudaki yaşam 8 şirket, sağlıklı ve kaliteli yaşam ise 9 şirket tarafından ilişkilendirilmiştir. Açlığa son ve yoksulluğa son başlıkları Migros ve Garanti Bankası dışında diğer şirketlerin raporunda birlikte yer almamıştır. Migros'un ilk iki amaçla ilgisi sürdürülebilir tarım faaliyetleri ve gıda israfından kaynaklıdır. Perakende sektörünün bir diğer üyesi BİMAS düşük maliyetli ürünler satarak yoksulluğun giderilmesine katkı sağladığını beyan etmiştir. Doğan Holding, Vestel ve Turkcell ise rapor içinde yoksulluğu ortadan kaldırma hedefinden bahsetseler de SKA ile ilişkilendirmemişlerdir.

Kısıtlı bahsedilen amaçların yanı sıra “İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme” ile “İklim eylemi” tüm şirketler tarafından ele alınması üzerinde durulması gereken bir diğer meseledir. Yine “Toplumsal cinsiyet eşitliği” ile “Sanayi yenilikçilik ve altyapı” amaçları da 25 şirketin 23’ü tarafından detaylandırılmıştır. Her ne kadar tüm başlıklar birbiri ile bağlantılı olsa da ilk üç başlığın bağlantısı çok daha güçlüdür. Yoksul, aç ve sağlıksız bireyler geri kalan amaçları gerçekleştirmekte oldukça zorlanacaklardır.

Endekse giren holdinglere bakıldığında şirketlerdeki gibi; SKA’nın tüm başlıklarının ele alınmadığı görülmektedir. Holdinglerin 2030 hedeflerini endekse giren şirketleri üzerinden tamamlamaya çalıştığı tespit edilmiştir. Koç Holding raporunda 1-2-3-6-11-14-15-16 numaralı SKA bulunmamakla birlikte bünyesindeki Arçelik, 3-6-14, Tofaş 1-16, Türk Traktör 2, Yapı Kredi 15 nolu SKA’nın başlıklarını raporlarına almıştır. Ford Otosan ise 1-2-3-6-15-16 ile SKA’nı raporlarında en az yer veren Koç Holding şirkettir. Sabancı Holding raporunda ise 1-2-3-6-14-15-16 numaralı SKA başlıkları bulunmamakla birlikte Akbank 15, Çimsa 14, Enerjisa 6-16 nolu SKA başlıklarının bir kısmını tamamlamışlardır. Bu sayede temiz su ve sanitasyon, iklim eylemi, barış-adalet ve güçlü kurumlar gibi holding raporunda eksik olan amaçlar diğer şirketler sayesinde tamamlanmıştır. Sabancı Holding ve şirketlerinin yoksulluğa son, açlığa son, sağlıklı ve kaliteli yaşam amaçlarına raporunda yer vermediği tespit edilmiştir. Holding ve kuruluşların raporlarında aynı hedeflerin birden fazla kullanıldığı da belirtilmelidir.

SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sürdürülebilirlik konusu şirketlerin gündeminde; sebep oldukları çevresel kirlilik ya da kısaca kurumsal sosyal sorumluluk diye adlandırılabilir topluma katkı faaliyetleri ile yer almıştır. Son yıllarda ise bunun ötesine geçip, şirket sürdürülebilirliği için, aslında kaynaktan kirliliğe, kurum içi ve kurum dışı sosyal faydaya, finanstan döngüsel ekonomiye kadar tüm başlıklara doğru bir yönetimle bütüncül bakma gereği ortaya çıkmıştır. Dünyada görülen bu değişimin Türkiye’deki şirketlerde de yaşandığı çalışmanın konusu olan 2024 yılı ilk çeyreğinde XSD25 Endeksi’ndeki şirketler üzerinden örneklenmiştir.

Bahsi geçen meseleler sadece bugünü değil gelecek nesilleri de yakından ilgilendirdiği için tek başına ekonomik kalkınma yeterli görülmemektedir. Bu yüzden borsada sürdürülebilirlik denildiğinde şirketlerin ekonomik ve finansal performanslarının yanı sıra toplumsal faydaya katkıları ve çevre hassasiyetleri de göz önüne alınmaktadır. Bir başka deyişle gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilmek için barış ve adaleti tesis eden her alanda güçlü, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlara ihtiyaç vardır.

Şirketlerin genel uygulama itibari ile belirledikleri iç ve dış paydaşları ile önceliklendirme analizleri yaptığı tespit edilmiştir ve analizler neticesinde az, orta ve yüksek öncelikli konular belirlenmiş ve uygun ekipler oluşturularak hedefler konulmuştur. Dahası paydaşlarla ilişkilerini kuvvetlendiren şirketlerin aynı zamanda kurumsal ilerleyişlerini de güçlendirdikleri bilinmektedir. Rekabetçi, tanınır ve risklere karşı daha dayanıklı olan şirketler yatırımcılar nezdinde de avantaj sağlayacağı için raporların belirli standartlara uygun ve benzer başlıklar halinde düzenlenmesi önerilmektedir. Raporlar sayesinde şirketler bir yandan kendi performanslarını değerlendirirken benzer başlıklar ve alt kırılımlardan gidildiğinde diğer şirketler ile kendilerini daha rahat karşılaştırma imkânı bulacaklardır. Aynı bakış açısı şirket raporlarını sistematik şekilde incelemek isteyen yatırımcı için de geçerlidir.

SKA içeren başlıkların dağılımı sektörlere göre değişse de su kaynaklarına erişim, açlık ve yoksulluk gibi bazı konuların daha az ele alındığı ama mevzuatla da ilişkilendirilebildiği için su kirliliği başta olmak üzere operasyonlara dayanan başlıkların daha fazla öne çıktığı görülmüştür. Raporlamalar bu anlayışla hazırlanmış olsalar da ortak bir niteliğe sahip değildir. Türkiye'deki ilgili mevzuat değişikliklerinin de etkisiyle, sayısal göstergelere dayalı hedeflerin eklendiği ve kamuya açık olacak şekilde şirket strateji çalışmalarının artması beklenmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarından da görülen halihazırdaki durumun sadece XSD25 endeksine dahil şirketler değil, büyüklük ve sektörel açıdan kısıtlamalar getirilmeden KOBİ'ler de dahil olmak üzere geniş bir gruba ulaştırılmalıdır. Bahsi geçen karşılaştırılabilir, şeffaf strateji ve uygulamalara ivedilikle ihtiyaç vardır. Bir diğer dikkat çekilmesi gereken mesele de Tofaş, Arçelik ve Akbank dışında kalan şirketlerin sürdürülebilirlik konusuna özgü ayrı bir web sayfaları bulunmamasıdır. Yapılan çalışmaların sürdürülebilirlik endeksindeki diğer şirketlere ve bilhassa KOBİ'lere örnek teşkil ederek yol gösterici olması açısından web sayfaları bir an önce kullanıma girmelidir. Kamuya açık paylaşımlar şirketler arası potansiyel iş birliklerini de güçlendireceği için kapsayıcı kurumların tesis edilmesine katkı sağlar.

Son olarak entegre raporlamanın ilerleyen dönemde ÇSY alt başlıklarının netleşmesiyle daha önemli ve kapsamlı hale geleceğini ve bir yerde ÇSY performans ve raporlama sistemiyle birleşeceğinin altı çizilmelidir. Bu kapsamda BIST Sürdürülebilirlik Endekslerinden birine girememiş fakat entegre faaliyet raporu yayınlamış şirketlerin raporlama faaliyetlerine devam etmeleri iç pazara örnek oluştururken dış pazarlardaki rekabet açısından da önem arz etmektedir.

Çalışmadan çıkarılan sonuçlar üzerinden önerilecek çalışmalardan biri; XSD25 şirketlerinin neden SKA'nın bazılarını daha fazla benimseyip raporlarında fazlaca yer ayırırken neden yoksul ve açlığa son gibi en temel bazı amaçlardan uzak durduklarının araştırılmasıdır. Aynı şekilde XUSRD şirketlerinin de döngüsel ekonomi ve SKA'na yönelik araştırılması gerektiği anlaşılmıştır. Dahası BIST Pay Endekslerinin tüm alt endekslerindeki şirketlerde de konu hakkında araştırma yapılması endekslere giremeyen şirketlere farkındalık kazandırma ve yol gösterici olması açısından değerli olacaktır.

YAZAR BEYANI

Araştırmacılar makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Teşekkür

İstinye Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğrencilerinden Zehra Gül Aslan'a araştırmamıza verdiği destek için çok teşekkür ediyoruz.

KAYNAKÇA

Ak, K. S. (2022). *Kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının değerlendirilmesi: Türk bankacılık sektöründe sürdürülebilirlik araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aytar, O. (2019). BİST Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri üzerine bir içerik analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, (UİK Özel Sayısı), 12(18), 320-340.

Bayındır, A. B., & Aksoy, M. (2024). Covid-19 pandemi döneminde kurumsal sürdürülebilirlik performansı ile finansal performans arasındaki ilişki. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 453-478.

Beyazyol, E., & Ataman, B. (2023). Sürdürülebilirlik raporlaması ve BIST sürdürülebilirlik endeksine tabi şirketlerde bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 18(59), 110-145.

BİM (2022). *BİM 2022 sürdürülebilirlik raporu*. <https://www.bim.com.tr/Surdurulebilirlik/2022/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%20Raporu%202022.pdf> adresinden erişildi.

Borsa İstanbul. (2020). *Gelecekte var olmak, Borsa İstanbul sürdürülebilirlik rehberi*. https://www.borsaistanbul.com/files/Surdurulebilirlik_Rehberi_2020.pdf adresinden erişildi.

- Borsa İstanbul. (2023, Ekim). 2023 yılı üçüncü üç aylık dönemi için BIST Pay Endeksleri kapsamında yer alacak paylar belirlenmiştir. <https://borsaistanbul.com/tr/duyuru/5730/2023-yili-ucuncu-uc-aylik-donemi-icin-bist-pay-endeksleri-kapsaminda-yer-alacak-paylar-belirlenmistir> adresinden erişildi.
- Borsa İstanbul. (2024, Ocak). 2024 yılı birinci üç aylık dönemi için BIST Pay Endeksleri kapsamında yer alacak paylar belirlenmiştir. <https://borsaistanbul.com/tr/duyuru/6212/2024-yili-birinci-uc-aylik-donemi-icin-bist-pay-endeksleri-kapsaminda-yer-alacak-paylar-belirlenmistir> adresinden erişildi.
- Borsa İstanbul. (2024, Şubat). *Borsa İstanbul sürdürülebilirlik 25 endeksi* <https://borsaistanbul.com/tr/endeks-detay/521/bist-surdurulebilirlik-25> adresinden erişildi.
- Bumin, M., & Ertuğrul, A. (2024). BIST sürdürülebilirlik endeksindeki şirketlerin sürdürülebilirlik notları ile finansal performansları arasındaki ilişkinin analizi. *PressAcademia Procedia*, 18(1), 57-62.
- Canikli, S. (2023). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini başarmada finansal teknolojiler lokomotif görevi görebilir mi? *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 1-23.
- Çil Koçyiğit, S., & Derya Baskan, T.& Temelli, F. (2023). Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi”nde yer alan ilkelere uyum derecelerinin tespit edilmesi üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, (Özel Sayı), 77-98.
- Doğuş Otomotiv (2022). 2022 entegre sürdürülebilirlik raporu. https://www.dogusotomotiv.com.tr/newdogusotomotiv_files/202373118358695_Dogus%20%20Oto%20motiv_ESG_2022_TR.pdf adresinden erişildi.
- Enerjisa (2022). *Sürdürülebilirlik raporu 2022*. https://www.enerjisauretim.com.tr/_assets/pdf/enerjisa-uretim-2022-surdurulebilirlik-raporu.pdf adresinden erişildi.
- Entegre Raporlama Türkiye. (2023, Şubat). *Türkiye’de yayınlanan entegre raporlar*. <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/turkiyede-yayimlanan-entegre-raporlar.aspx> adresinden erişildi.
- Erdemir (2021). Her şey geleceğimize daha iyi bir yön vermek için 2021 entegre faaliyet raporu. https://www.oyakmadenmetalurji.com.tr/Sites/1/upload/files/2021_Entegre_Faaliyet_Raporu-4996.pdf adresinden erişildi.
- Güngör, M. (2020). *Kurumsal raporlamanın geleceği ve yeni raporlama modelinin geliştirilmesine yönelik öneriler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, N. (2023). Sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomi: Borsa İstanbul’da bir araştırma. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 36-47.
- Hahnel, R. (2014). *Ekolojik krize karşı koymak*. İstanbul: BGST Yayınları.
- Heybet, K., & Duran, C. (2023). Sürdürülebilirlik sinyali olarak faaliyet ve sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi: BIST sürdürülebilirlik endeksinde bir araştırma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(1), 23-38
- Hughes, J. D. (2019). *Çevresel tarih nedir?* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Kamuyu Aydınlatma Platformu (2024, Ocak). Borsa İstanbul A.Ş. BIST pay endeksleri. <https://www.kap.org.tr/tr/BildirimPdf/1228194> (Erişim tarihi: 6.01.2024).
- Kayacan, A., & Gökçen, A. B. (2024). BİST sürdürülebilirlik 25 endeksinde yer alan otomotiv şirketlerinin çevresel sürdürülebilirlik performanslarının içerik analizi ile değerlendirilmesi. *Öneri Dergisi*, 19(61), 77-94.
- Nordhaus, W. (2020). *İklim kumarı*. İstanbul: Doğan Kitabevi.
- Özuyar, P., & Gürsoy, Çiğdem. (2021). Türkiye’deki bilimsel yayınlarda döngüsel ekonomi teriminin yeri. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(4), 315–331.
- Sabancı Holding. (2022). Sürdürülebilir geleceğin Sabancı’sı 2022 sürdürülebilirlik raporu, <https://yatirimciiliskileri.sabanci.com/tr/images/pdf/sabanci-holding-2022-surdurulebilirlik-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- Şişecam. (2022). Sürdürülebilirlik raporu 2022, birlikte sürdürülebilir bir geleceğe. <https://www.sisecam.com.tr/sites/catalogs/tr/Documents/sustainability/sisecamsurdurulebilirlik2022.pdf> adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı ve Strateji Başkanlığı [TCSBB]. (2020). Sürdürülebilir kalkınma amaçları ve göstergeleri. <http://www.surdurulebilirlikkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf> adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2022). Türkiye fintek ekosistemi durum raporu. https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/docs/2023-03/fintek-durum-raporu-2022_v0.9_digital_lowsize_ayrisayfalar-compressed.pdf adresinden erişildi.
- Türkiye İş Bankası. (2021). Türkiye İş Bankası 2021 entegre faaliyet raporu, <https://www.isbank.com.tr/contentmanagement/IsbankSurdurulebilirlik/pdf/EFR2021.pdf> adresinden erişildi.
- Türk Standartları Enstitüsü. (2024, Ocak). TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi. <https://www.tse.org.tr/ts-en-iso-14001-cevre-yonetim-sistemi/> adresinden erişildi.
- Zenginkuzucu, D. M. (2019). Sürdürülebilirlik stratejileri bağlamında Türkiye’de Birleşmiş Milletler Global Compact Programı katılımcısı firmalar üzerine bir inceleme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 181-200.